

EGY MEGYEI NAPILAP FELTÁRÁSÁNAK TAPASZTALATAI A veszprémi Napló mutatója 1945–1979

TÓTH JÁNOSNÉ

Az utóbbi időben megnövekedett az érdeklődés a helyismereti információk iránt. Egyre többen szeretnék megismerni szűkebb környezetüket, megyéjüket, városukat, községüket vagy munkahelyüket.

A közeli és a távoli múlt iránti érdeklődés felfogható részben a megnövekedett kulturális igények egyik megnyilvánulásaként, részben pedig a helytörténeti kutatások eddigi eredményeinek ösztönző hatásaként, de úgy is, hogy szükségszerű következménye annak a fejlődésnek, amit az utóbbi évtizedekben gazdasági, politikai és kulturális téren elértünk. A szocialista demokratizmus kiszélesítésével az emberek nagy része aktívan részt vesz a közügyek intézésében, s ahhoz, hogy a jelent helyesen ítéljük meg és a jövőre nézve reális elképzeléseink legyenek, feltétlen szükséges ismerni azt az utat, amelyen eljutottunk a mai eredményekig.

Irányított is ez az érdeklődés, hiszen már az általános iskolákban a környezetismereti, az élővilág, a földrajz és a történelem órákon foglalkoznak a környezet megismertetésével, s ezzel a céllal szervezik a tanulmányi kirándulásokat is. A munka folytatódik a középiskolákban, ahol az évenként meghirdetett tanulmányi versenyek tételei között szintén vannak helyismereti vonatkozású kérdések. Az egyetemeken, főiskolákon végző hallgatók közül is többen választják szakdolgozatuk témáját a helyismeret, helytörténet témaköréből. ezen kívül a különféle pályázatok és vetélkedők meghirdetésével – amelyek akár évfordulókhöz, akár a lakóhelyhez kapcsolódnak – a dolgozó emberek széles tömegét is ösztönzik múltunk emlékeinek összegyűjtésére, feldolgozására, feltárására és közrebocsátására.

Veszprém megyében a helyismereti munka egyik alappézisa az Eötvös Károly Megyei Könyvtár. Jelentős *helyismereti állománnyal* rendelkezik könyvtárunk, amit rendszeresen gyarapítunk. Gyűjtőköri szabályzatunkban meghatároztuk, hogy tartalmilag, formailag és földrajzilag mit gyűjtünk, tárunk fel és őrzünk meg. Teljességre törekvően gyűjtünk és megőrzzünk minden nyomtatásban megjelent vagy kéziratban lévő művet, amely a megye társadalmi, gazdasági, természeti, földrajzi és kulturális életével foglalkozik. Teljességre törekvően gyűjtjük továbbá a Bakonnyal és a Balatonnal foglalkozó kiadványokat is.

Nem valószínű, hogy valamennyi forrásanyag hiánytalan beszerzése valaha is sikerüljön, de arra törekszünk, hogy a helyismereti szempontból értékes dokumentumok – a lehetőségek szerint – bekerüljenek a könyvtár állományába. A napjainkban keletkezett kiadványok beszerzése sem könnyű feladat. Sok esetben azért nem tudjuk besze-

rezni a kiadványt, mert későn értesülünk megjelenésükről (vagy egyáltalán nem is tudjuk meg). A problémát fokozza az a körülmény is, hogy egyes szervek és sokszorosító üzemek vezetői nem tartják be a kötelespéldány szolgáltatását szabályozó előírást, kiadványaikat nem küldik meg a megyei könyvtárnak.

Természetesen a gyűjtemény használhatósága érdekében igyekszünk azt sokoldalúan feltárni. Könyvtárunkban az irodalom feltárása katalógusokban és bibliográfiákban történik.

Évek óta figyeljük a hazánkban megjelenő napilapokat, folyóiratokat és egyéb kiadványokat. A megyei vonatkozású anyagot analitikusan feldolgozzuk és olvasóink rendelkezésére bocsátjuk. Részben úgy, hogy a kigyűjtött adatokat havonta megküldjük a Naplónak, s az minden hónap harmadik hetében a „Mit írnak megyénkről” c. rovatában közli az előző hónapban a megyéről írt írások bibliográfiai adatait. Fénylyukkártyán is nyilvántartjuk a folyóiratokban, hírlapokban megjelent megyei vonatkozású anyagot 1969-től. A helyismereti tevékenység keretében több kiadványunk is megjelent. Pl. az elsők között jelent meg sajtóbibliográfiánk,¹ amely a Veszprém megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiai adatait tartalmazza 1820–1956-ig. Ezt követte 1959-ben a Magyar Tanácsköztársaság 40. évfordulójára kiadott cikkbibliográfia,² majd 1967-ben a Veszprém megye irodalmi hagyományai³ c. kézikönyv, amely elsősorban tanároknak, népművelőknek és könyvtárosoknak ad segítséget. A „Veszprém megye irodalma 1945–1969”⁴ c. kiadvány 25 év helytörténeti irodalmának bibliográfiai adatait tartalmazza válogatva. Legutóbb pedig a „Veszprém megye nyomdászata”⁵ c. kiadványunk jelent meg, amely megismerteti a kutatót a megyei nyomdák történetével, s a vidék könyv- és lapkiadásának, könyvkereskedelmének bemutatásán keresztül segítséget ad a magyarországi nyomdák történetének mélyebb megismeréséhez. Jelenleg is több munkatársunk foglalkozik helyismereti bibliográfia készítésével.

A NAPLÓ és jogelődjeinek feltárása

A lakóhellyel kapcsolatos információk zömét a helyi sajtó szolgáltatja, így a helyismereti tájékoztatás nem lehet teljes ezek feldolgozása nélkül. A megye napilapjának adatai nem szerepelnek sem az eddig megjelent kiadványainkban, sem a fénylyukkártyán. Feltárását 1973-ban határozta el a könyvtár vezetősége. Két évvel később (1975. okt. 15–16-án) a Magyar Könyvtárosok Egyesületének bibliográfiai bizottsága és a Könyvtár-tudományi és Módszertani Központ Zalaegerszegen konferenciát szervezett a hírlapok feltárásának kérdéséről. Ezen a konferencián többek között a következőket fogalmazták meg: „Az országos és a helyi hírlapok földrajzi és tartalmi feltárásának alapvető fontossága van mind a helyismereti, helytörténeti és honismereti kutatások, mind a helyismereti gyűjtemények korszerű kialakítása szempontjából. A helyi lapok feltárása a megyei könyvtárak feladata.”⁶

A veszprémi megyei könyvtárban 1973-ban kezdtük el a munkát. A feltárás módját illetően több lehetőség is kínálkozott. Volt egy olyan elképzelés, hogy a cikkek adatait kigyűjtve a hagyományos módszerekkel katalógust készítünk. Néhány szám elemzése

után megállapítottuk, hogy ez – mivel napilapról van szó – évente kb. 7–8 ezer cédulát jelentene. Harmincöt évet figyelembe véve pedig iszonyatos mennyiségű cédula gyűlne össze és mégsem elégítené ki a vele szemben támasztott igényeket. A terjedelmi okok miatt kellett elvetni a bibliográfiai feltárás lehetőségét is. Végül eljutottunk ahhoz a gondolathoz, hogy a hagyományos bibliográfiai módszerek helyett a rugalmasabb és több adatot összesíteni képes indexet készítünk a laphoz.⁷ Gyakorlati tapasztalatok azonban még nem nagyon voltak. A könyvtárak általában szívesebben választják a bibliográfiai módszerekkel történő feltárást, mint az indexelést. Az indexeket leginkább a bibliográfiai kiegészítőjeként alkalmazzák. Többnyire többféle mutatót is készítenek egy-egy bibliográfiához, de van ahol egyetlen betűrendes mutatóval oldják meg a cikkek tartalmi feltárását mint pl. a Könyvtári Figyelő Repertóriumában.⁸ Egyetlen betűrend szerint kereshetők vissza az egyes tételek valamennyi keresőszempont szerint. „Az így szerkesztett mutatók használata egyszerűbb, hiszen egyetlen terjedelmes mutató átnézése is könnyebben megy, mint több apróé.”⁹ Mi is ezt találtuk a legjobb megoldásnak. Egyetlen komplex betűrendes mutatóban dolgoztunk fel mindent: a személyneveket, a földrajzi neveket, az intézményneveket és az egyéb tárgyszavakat.

A következőkben azt kellett eldönteni, hogy a megyéről szóló írások közül melyek kerüljenek be a mutatóba. A feltárás során nem törekedtünk teljességre. Válogatásnál az volt a fő szempont, hogy közvetít-e információt az írás, ad-e támpontot a kutató számára vagy sem. Ha igen, fölvevük akkor is, ha pár soros hírről volt szó, ha nem, bármilyen hosszú volt a cikk, nem regisztráltuk.¹⁰

Nem kerültek be a mutatóba:

- a szépirodalmi művek, kivéve ha lokális vonatkozásuk volt,
- a munkaversenyekről, a tervteljesítésekről és lemaradásokról szóló napi tudósítások,
- a közérdekű közlemények,
- a hirdetések,
- a műsorok.

Válogatva kerültek be:

- a hírek (csak a fentebb említett módon),
- a sportról szóló írások közül csak azok, amelyek egy-egy sportág értékelését adják,
- a személyekkel készített interjúk, riportok,
- a megyében megrendezett kongresszusokról, vándorgyűlésekről szóló cikkek (csak a helynél).

Az adatok felvétele és csoportosítása. Az adatok felvétele 10 x 15 cm-es nagyságú ún. gyűjtőlapokra történt. Minden tárgyszóról külön lap készült. A tárgyszavak alatt időrendben következtek a vele kapcsolatos írások leelőhelyének adatai: az év, a hónap, a nap és az oldalszám. Pl.:

1978:01.05.07

Ez a számkombináció azt jelenti, hogy az 1978. január 5-i szám 7. oldalán található a tárgyszóval kapcsolatos írás.

Eredetileg a cédulákat két részben: földrajzi és tematikus részben csoportosítottuk. A földrajzi rész tartalmazta a települések, a tájegységek, hegyek, folyók stb. neveit, a tematikus rész pedig az egyéb tárgyszavakat. A földrajzi nevek adottak, a nagyobb gond a tematikus csoportok, ezen belül a tárgyszavak kialakításánál volt. Az írások tartalmának feltárására annyi tárgyszót alkalmaztunk, ahány tartalmi vonatkozása van a cikknek, mert az volt a célunk, hogy a tartalmi értékeket a maguk sokrétűségében tükrözze a mutató. Minden írást legalább két helyre, a földrajzi névhez és a szükséges tárgyszóhoz, de a legtöbb esetben 4–5 szempont szerint is felvettünk.

A feltárást a könyvtár munkatársaiból alakult hét fős munkacsoport végezte. Induláskor elkészítettünk egy alapszójegyzéket, és ezt bővítette mindenki aszerint, ahogyan az anyag megkívánta. Emiatt a tárgyszavazás nem volt egészen egységes. A feltárást során elég sok problémával talákoztunk. Sok esetben gondot okozott annak eldöntése, hogy fel kell-e venni a cikket, vagy nem. Az újságírók pontatlansága is nagyon lassította munkánkat, mert pl. a vállalatokról szóló írásoknál nem mindig írták ki a vállalat pontos nevét, hanem csak a névnek egy részét, vagy csak utaltak rá. Így előfordult, hogy ugyanaz a vállalat 4–5 néven került felvételre. Hasonló esetek fordultak elő a földrajzi neveknél is. Voltak nagy terjedelmű írások, melyeknek csak az utolsó mondatából derült ki, hogy melyik intézményről, vállalatról vagy gazdaságról van szó. Tapasztalatunk szerint ezt a munkát akkor volt érdemes kézbe venni, ha egyfolytában legalább 2–3 órát tudtunk vele foglalkozni, mert egyik napról a másikra könnyen elfelejthettük, hogy bizonyos tárgyszó van-e már, vagy egy fogalomról milyen tárgyszó készült.

1978. decemberre az anyaggyűjtésnek kb. 2/3 része készen volt, a többi pedig folyamatosan készült el. A kigyűjtött adatokat szűrőpróbaszerűen ellenőriztük. Tapasztalatunk szerint – mint minden olyan munka, amit több ember végez – az adatfelvétel nem volt egészen egységes, elsősorban az újonnan alkotott tárgyszavak miatt. Voltak, akik részletezték, több konkrét fogalmat alkottak, mások pedig általánosabb fogalmakat használtak. A válogatás módja sem volt egységes. Szerencsére a többség – az eredeti megállapodásnak megfelelően – azokat az adatokat vette fel, amik valóban jelentősek lehetnek a kutatók számára. Sajnos bekerültek jelentéktelen cikkek is, de ezek kiszűrése csak a használat során lesz lehetséges.

A tárgyszavak finomítása, végső tárgyszavak kialakítása. Először a meglévő anyagot gyűjtöttük össze a tematikus csoportokon belül, ezután kerülhetett sor a végső tárgyszavak kialakítására. Annak tudatában, hogy „a mutató használhatósága a tárgyszavak helyes megválasztásától függ”¹¹ igyekeztünk a gyakran különböző felvételeket egységes rendszerbe foglalni. Például a kisipari szövetkezetekről néhány munkatárs mindegyik szövetkezetről külön cédulát készített (fodrász-, építő-, cipész- stb. ktsz) a többiek pedig az „ipari szövetkezetek”-hez gyűjtötték össze a kisipari szövetkezetekről szóló cikkeket. Természetesen az általánosabb „ipari szövetkezetek” megnevezést kellett elfogadni. A fodrász ktsz-hez, az építő ktsz-hez pedig ld. utalót tettünk, ami eligazítja a téma iránt érdeklődőket.

Munkánknak ezen a pontján nagy segítségünkre volt a tematikus csoportosítás, mert így tisztán láttuk, hogy egy bizonyos témakörön belül milyen címen történtek a felvételek és könnyebb volt a végső tárgyszavak kialakításáról dönteni.

Az indexben általános és konkrét fogalmak, személynevek, földrajzi nevek: falu, város, hegy, folyó stb. és területi nevek szerepelnek tárgyszóként. Tudatosan törekedtünk arra, hogy a fogalmat minél kevesebb szóval fejezzük ki anélkül, hogy az a világosságából veszítene. Ennek ellenére vannak olyan tárgyszavak, amelyek több konkrét fogalomból állnak pl. „szanatóriumok – gyógyintézetek – gyógyfürdők”. Ilyenkor a tárgyszó minden szava bekerült az indexbe keresőszóként, de utána nem a leelőhely adatai következnek, hanem ld. utaló, ami a megfelelő tárgyszóhoz irányítja a keresőt pl. gyógyintézetek ld. szanatóriumok – gyógyintézetek – gyógyfürdők.

Az általános és konkrét fogalmak közül bizonyos esetekben kénytelenek voltunk az általános fogalmat használni olyankor is, amikor jobb lett volna a konkrétabb, vagy az egészen konkrét megnevezés. A korábban említett ktsz-eken kívül még egy példa alapján szeretném indokolni az ezzel kapcsolatos döntéseinket. A mezőgazdasági munkák témakörből a következő címeken történtek a felvételek:

- tavaszi mezőgazdasági munkák
- aratás – cséplés
- betakarítás
- őszi mezőgazdasági munkák
- szántás – vetés
- talajművelés.

Nem fogadhattuk el ezt a megbontást, mert a fogalmak között sok az átfedés. Vegyük először a két legáltalánosabb fogalmat: a tavaszi és az őszi mezőgazdasági munkákat. A „tavaszi mezőgazdasági munkák” értelemszerűen magában foglalja a szántást – vetést és a talajművelést. Az „őszi mezőgazdasági munkák” szintén + még a betakarítást. Hasonló a helyzet a talajművelés tárgyszónál, ami átfogóbb, mint a „szántás – vetés”, hiszen magában foglalja a kapálást, boronálást is, ami szintén tartozhat az őszi, vagy a tavaszi mezőgazdasági munkákhoz is. Végül egyetlen lehetséges megoldásnak az összevonás bizonyult és „mezőgazdasági munkák” címen soroltuk be a mutatóba. A konkrét fogalmakról pedig ld. utalóval utalunk az általános fogalomra.

Név szerint vettük fel az olyan emberekről szóló írásokat, akik a megyében születtek és jelentős társadalmi, gazdasági, politikai vagy művészeti tevékenységet végeztek pl. Simon István, továbbá akik más megyében születtek, de életük egy bizonyos szakaszában itt tevékenykedtek pl. Egry József, és a történelmi személyiségekről szóló írásokat pl. Györök Leó György. Az álnéven tevékenykedő embereknél – ha így váltak ismertté és elfogadottá – az eredeti névről utaltunk az álnévre, ahol a róla szóló irodalom található pl. Horváth János ld. Váth János.

Minden olyan írás, amely helyhez köthető, földrajzi tárgyszót is kapott. Ezek képezik az index gerincét. Valószínű, hogy hosszabb távon ezek lesznek leginkább figyelemre méltók a kutatók számára. A földrajzi neveket a betűrendnek megfelelő helyen soroltuk be. Egy-egy városon és nagyobb településen belül szintén betűrendben következnek a városra vagy a községre vonatkozó írások adatai. A kisebb községekre vonatkozó írásokat nem részleteztük elsősorban azért, mert egy-egy községről viszonylag keveset írtak és ezek az írások általában a falu egészét érintették. A területrendezések miatt többször változott a megye határa. Több községet elcsatoltak tőlünk szomszédos megyékhez,

illetve csatoltak hozzánk más megyékből. A felvétel során mindig az időpontnak megfelelően vettük figyelembe a megye határát. Például Siófok adatai 1950-ig találhatóak a mutatóban, ugyanis 1950. febr. 1-től Somogy megyéhez tartozik.

Több község összevonására is sor került, ezáltal a nevük is megváltozott vagy úgy, hogy a két község nevéből született meg az új név, mint pl. Kiskamond és Nagykamond egyesítése után az új név Kamond, vagy az összevont községek egyikének neve lett az új név pl. Egeralja és Adorjánháza egyesítése után a község új neve Adorjánháza lett. Ha mindkét községről jelent meg értékelő írás, az indexben mindegyik név megtalálható a betűrendnek megfelelő helyen. Felsoroltuk utána az írások adatait és ld. még utalóval utaltunk az új névre, ahol a névváltozás utáni cikkek adatai találhatóak. Névváltozások a községek egyesítése nélkül is történtek. Ilyenkor az új névnél közöltük az adatokat, a régi névhez pedig utalót tettünk pl. Balatonrendes ld. Ábrahámhegy.

Veszprém megyében elég sok pusztá van, s ezek mindegyike közigazgatásilag valamelyik községhez tartozik. A rájuk vonatkozó írásokat a község adatai közé soroltuk be, kivéve, ha többet írtak róluk, tehát érdemes volt külön is feltüntetni.

A vállalatok, intézmények, egyesületek, testületek a városok vagy a nagyobb települések adatai között kiemelten találhatóak. A betűrendbe sorolásnál a leginkább ismert elnevezést vettük figyelembe pl. Balatonfüreden az Állami Kórház Szívkórház néven vált ismertté, ezért a mutatóban is Szívkórháznál lehet megtalálni. Hasonlóképpen jártunk el a betűszókból és a szóösszevonásokból álló neveknel, ha azok rövidített formában ismeretek pl. KÖJÁL. Feloldásukat és a teljes név kiírását a „Rövidítések jegyzéké”-ben közöltük. Ha egy intézményt személyről, vagy tájról neveztek el, a névről utaltunk az intézmény helyére pl. Goldmark Károly Emlékmúzeum ld. KESZTHELY – Goldmark Károly Emlékmúzeum., Bakonyi Múzeum ld. VESZPRÉM – Bakonyi Múzeum.

Az indexben kétféle utalót használtunk. A rokonértelmű kifejezéseket ld. (lásd) utalóval kapcsoltuk össze. Ugyancsak ld. utaló segítségével irányítjuk a keresőt a megfelelő tárgyszóhoz olyankor, amikor konkrét fogalomról általános fogalomra utalunk pl. szántás ld. mezőgazdasági munkák. Az általános fogalomról pedig ld. még (lásd még) utalóval utaltunk a konkrét fogalomra akkor, amikor a témával kapcsolatban van, vagy vannak konkrét tárgyszavak is pl. alumíniumipar ld. még AJKA – Timföldgyár és Alumíniumkohó, VÁRPALOTA – INOTA – Alumíniumkohó. Ld. még utalót használtunk akkor is, ha egy témával kapcsolatban több tárgyszónál is találunk irodalmat pl. „bérügyek – bérjellegű juttatások ld. még kollektív szerződés, munkaidő...” stb.

A mutatóban megyei és járási tárgyszót nem használtunk, helyette: járási tanács ld. közigazgatás – járási. Minden lap felső margóján felírtuk azt a tárgyszót, aminek az adatai következnek. A földrajzi neveket verzálisan írtuk. A településekhez tartozó tárgyszavakat gondolatjel és aláhúzás különbözteti meg az önálló tárgyszavaktól pl. AJKA – egészségügy.

A szerkesztési munkát befejeztük, jelenleg az anyag gépelése folyik, de helyben már többször is felhasználtuk a helytörténeti tájékoztatáshoz. Tapasztalataink kedvezőek. Célunk az, hogy a gépelés befejezés után kiadjuk a megye nagyobb könyvtárainak s reméljük, hogy a gyakorlatban hasznosnak fog bizonyulni és a helytörténeti tájékoztatásban jó segítségükre lesz.

JEGYZETEK

1. NAGY László: A Veszprém megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1820–1956. Veszprém, 1957. 171 p.
2. NAGY László: A Tanácsköztársaság Veszprém megyei sajtójának cikkbibliográfiája. Veszprém, 1959. 207 p.
3. HARMATH István – KATSÁNYI Sándor: Veszprém megye irodalmi hagyományai. Veszprém, 1967. 291 p.
4. Veszprém megye irodalma 1945–1969. Összeáll. ONIKA Olga. Veszprém, 1970. 1–2. köt.
5. SZEGLETI Ildikó: Veszprém megye nyomdászata 1860–1920. Veszprém, 1978. 427 p.
6. A hírlapok feltárásának kérdései. = Sajtóbibliográfiák és sajtórepertóriumok szerkesztése. A hírlapok feltárása. Bp. 1976. 81. p.
7. ONIKA Olga: A Veszprém megyei Népújság feltárásáról. = Sajtóbibliográfiák és sajtórepertóriumok szerkesztése. Bp. 1976. 112–113. p. alapján.
A hírlapok indexelésének lehetőségét elsőként CSÚRY István vetette fel az 1966-ban megjelent Válogatás és teljesség c. tanulmányában.
8. Könyvtári Figyelő Repertórium 1955–1974. Bp. 1978.
9. KOROMPAI Gáborné: A repertóriumok mutatóiról. = Sajtóbibliográfiák és sajtórepertóriumok szerkesztése. 55 p.
10. Vö. LISZTES László: Hírlapfeltárás bibliográfiai módszerrel és hagyományos indexeléssel c. tanulmányával. Uo. 92–100. p.
11. KOROMPAI Gáborné: A repertóriumok mutatóiról. Uo. 55. p.

AZ OSZTRÁK NEMZETI KÖNYVTÁRNAK az 1501–1929 közötti nyomtatványokra vonatkozó „régikatalógusát” 1981 végére mikrofilmlapon kiadják. Az 1,3 millió cédula nem egészen 1000 mikrofilmlapot foglal el; a kiadvány ára 12 000 schilling lesz.

(Mitteilungen der Vereinigung Österreichischer Bibliothekare, 1981. 2.no.)

ELEKTRONIKUS JÁTÉKAUTOMATÁKAT állítottak fel néhány ausztráliai városi könyvtárban. A tizenévesek megrohanták a könyvtárat. Volt, ahol a túlzott élénkséggel a játék („Ürlakók inváziója”) gépezetének csörömpölése annyira zavarta a könyvtári munkát, hogy végül el kellett távolítani az automatát. Másutt viszont, ahol jobban megválogatott játékokat kapcsolnak — naponta váltogatva — a könyvtár kisszámítógépére, a könyvtárpropaganda mellett még didaktikai eredményeket is értek el velük, a programozási alapismeretek elsajátítása terén.

(InCite, 1981. 6.no.)